

КАЗУЈ КРЧМО ЦЕРИМО
– Периферијска кафана и околo ње –¹

Апстракт: Текст се састоји од шест излагања – четворо угледних српских социолога (Драган Коковић, Ђокица Јовановић, Јасмина Петровић и Љубинко Пушић) и два позната књижевника (Миодраг Раичевић и Петар Лазић) – изговорених, 23. маја 2011. у Великој сали Универзитета у Нишу, на промоцији монографије *Казуј крчмо Церимо (Периферијска кафана и околo ње)* Драгољуба Б. Ђорђевића, редовног професора социологије културе и морала Машинског факултета Универзитета у Нишу.

Кључне речи: кафанологија, периферијска кафана, *Казуј крчмо Церимо*, Драгољуб Б. Ђорђевић, Универзитет у Нишу

Драган Коковић:² ходочашће у свесвеједност

Имам посебну тешкоћу када је у питању говор о овој књизи, јер сам писац предговора, па, према томе, какав бих професор био, када бих само поновио једном написано. Наравно, рећи ћу неколико ствари и о самој књизи и о мом пријатељу, њеном аутору. Колега Ђорђевић, звани Брка, јесте посебна и специфична личност која је могла да напише ову књигу, јер њену тему добро познаје изнутра. Паметно је што се она зове „кафанологијом“, а не „социологијом кафане“, слично разлици која постоји у објашњењу „културологије“ и „социологије културе“, о чему редовно причам мојим студентима: „културологија“ је посматрање културе изнутра, док „социологија културе“ више говори о контекстуалној равни и друштвеној условљености.

„Казуј крчмо Церимо“ јесте разговор о једној друштвеној институцији – то ће вам потврдити сваки социолог. Такође, ни кованица о кафани као „социолошкој лабораторији“ у предговору није моја оригиналност, већ драгог нам професора Цветка Костића, који нам је, као студентима, увек саветовао да се возимо првом, али и другом и трећом класом возова, да посетимо угледне, али и периферијске кафане, те да, коначно, свратимо и у јавне куће.

Социологија увек задржава спољашњи приступ друштвеним појавама, много чешће говори око самих појава, но директно у вези са њима. Исто важи и у случају кафане: социологија може да каже нешто око кафане, а за дешавања изнутра задужени су надарени појединци, попут колеге Ђорђевића. Када човек ради на универзитету и васпитава младе генерације, онда кафану мора проми-

¹ Изговорено 23. маја 2011, у Великој сали Универзитета у Нишу, на промоцији монографије *Казуј крчмо Церимо (Периферијска кафана и околo ње)* др Драгољуба Б. Ђорђевића, редовног професора социологије културе и морала Машинског факултета Универзитета у Нишу, коју су ове године заједнички објавили „Службени гласник“ (Београд) и Машински факултет (Ниш).

² Редовни професор социологије културе Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, рецензент књиге и писац предговора под насловом „*Ходочашће у свесвеједност*“.

слити као тоталну друштвену чињеницу, што би рекао Марсел Мос. Због тога су ми неки замерили што пред крај свог текста пласирам помало просветитељски концепт, чак и преко наслова „Ходочашће у свесвеједност“.

Но, још је Хабермас писао о кафани као о облику стварања јавног мњења и о примарним и секундарним функцијама кафане, потврђујући да социологија најчешће говори и пише о функцијама једне друштвене институције. Наш аутор пише о народном духу, али и о раду једног „подземног“ духа, маргиналцима у периферијској кафани. Зато ми је и скренуо пажњу на непримереност мог предлога да дату класификацију кафана прошири тзв. позоришним кафанама, које се, као што знамо, увек налазе у центру градова. Ђорђевић је у овој књизи показао да је кафана саживотност, односно да о њој треба да пишу појединци који добро познају мераклијски живот. „Убаво живљење“ не подразумева само „душевну распојасаност у дерту“, већ и саживљеност са том атмосфером. Постоје три стуба кафане: газда кафане, певаљка и конобарица. Посебну пажњу плени опаска о модернизацијским утицајима, тј. развоју путних магистрала, који су довели до слабљења важности и нестанка многих периферијских кафана.

За мото књиге изабрао сам дивну изреку Моме Капора да „кад је у питању живот, не треба га ни арчити ни трошити на сламчицу“. Познајем Ђорђевића већ дуго година и знам да га заиста није трошио на сламчицу, мада није ни било превише претеривања, но сви ми, па и они који живе на сламчицу, на крају доживимо исту судбину.

У том „ходочашћу у свесвеједност“ дешавале су се многе важне ствари, склапани су многи важни послови, и дан-данас је разлика између кафане и кафеића у томе што су кафеићи измишљени да људи не би комуницирали, како је то лепо дефинисао један француски социолог алжирског порекла. Љубинко Пушић лепо је приметио да се у кафеићу све дешава на плеј бек, људима се просто не да да комуницирају за разлику од кафане.

Није кафана само оно опијање, нешто чему смо сви ми са ових простора у једном делу живота били склони. Прочитаћу вам зато један сегмент који говори о опијању:

Треба увек оицијен бићи. Све је у њој: њо је једино њицање. Да не бисте осећали ужасно време Времена које вам њишићи рамена и које вас њовија ка земљи, њреба да се оицијате без њредаха.

Али чиме? Вином, њоезијом или врлином, њо вашој жељи. Али оицијате се.

А ако се њробудите, на сџејенишићу неке њалате, на зеленој њрави јарка, у суморној осами ваше собе, а њијансџво је њојусџило или несџало, њиџајџте вџтар, њалас, звезду, њиџицу, сџи, њиџајџте све њиџо се миче, све њиџо уздише, све њиџо кружи, све њиџо њева, све њиџо говори, њиџајџте колико је сџиџи; а вџтар, њалас, звезда, њиџица, сџи, одговориће вам: „Време је да се оицијете! Да не бисте били робови мучени Временом, оицијате се; оицијате се без њрџџанка! Вином, њоезијом или врлином, њо вашој жељи.“

Бодлер, „Опијајте се“

Ето, толико од мене.

Ђокица Јовановић:³ звање „редовна пијаница“

На муци сам био шта да причам, када треба причати о књизи коју пише пријатељ са којим се дружите безмало четрдесет година. Знам шта мисли и дању и ноћу, и када седне да пише знам шта ће да напише, као што и он зна шта ћу ја да пишем. А то што смо се ми дружили четрдесет година, у оно време док смо били људи, дружили смо се углавном у кафани. И ја тек сада видим да смо се ми, четрдесет година дружећи се у кафани, бавили науком: стварали смо једну кафанску науку. И баш ти хвала, Ђорђевићу, на томе! Постао сам званичник и пре него што сам то званично постао!

Са друге стране, опет ме је Ђорђевић натерао, кад смо оно по Београду трагали за штампаријом да би преузели део тиража, да размислим и о томе да сам дужи животни период провео у кафани него на универзитету. Према томе, био би ред да се и у кафани уведе звање „редовна пијаница“, као што већ постоји редовни професор. Надам се да ми Драгољуб неће замерити на овоме, али чини ми се да књиге о кафанама пишу пијанице које нису успеле да постану алкохоличари. Другим речима, пропали алкохоличари, пропала им и каријера. Али, једино они и могу да напишу књигу о кафани.

О нишким кафанама постоји много записа, и публицистичких, и књижевних, и новинарских, и песничких; ово је, међутим, први озбиљни социолошки запис, не мислећи притом да су претходно побројани записи неозбиљни. Да се напише оваква књига, потребан је један важан услов: Драгољуб Б. Ђорђевић је рођен у Комрену, живи у Комрену, а основно културно средиште, срж културног живота у том Комрену била је кафана „Џерима“. У њој се сав друштвени живот преламао и била је важна тачка у животу генерација људи из тог малог места и из многих других малих места где су такве кафане постојале и које су се походиле као светилишта. Према мом мишљењу, на један добар начин стекли су се неопходни услови, те је тако настала и ова књига.

Код нас у Нишу, колико знам, никада није било господских кафана, познатих. И оне које су отворане с намером да буду господске, брзо су се гасиле. У Нишу је ваздан било кафана сељачких, народњачких, радничких, железничарских... И то су кафане које су опстајале, кафане које су оставиле траг у овом граду. И мени је жао, и многим Нишлијама је жао што више не постоје три кафане које су некада постојале: кафане „Калча“, „Маргер“ и „Џерима“. Нема трага чак ни у архитектури, ушле су у локалну, па и српску књижевност, памте се и на тај начин, а ми нисмо били довољно одговорни према себи, нити смо знали да волимо довољно оно што нам је важно, па смо онда порушили те кафане. „Калча“ је имала олајсан патос, ушла је и у песму, а сада је на њеном месту мастодонт од стакла и челика, који ружи овај град. Једнака је судбина и кафане „Маргер“, која дугује назив чувеном Ђоки Маркеру, који је маркирао пиће и играче билијара.

На шта ме је још Драгољуб Б. Ђорђевић подсетио? Не бих да говорим о нишким кафанама, овде има довољно добрих познавалаца тога проблема, бољих од мене. Послужићу се, међутим, лукавим изговором, који често цитирам, реч је о Бранку Лазаревићу, моме омиљеном књижевном критичару, који је на

³ Ванредни професор социологије културе Филозофског факултета Универзитета у Београду, рецензент књиге.

једном месту рекао: „Најбоље је говорити о себи поводом неке књиге“. Или, говорити о ономе што мислиш поводом неке књиге. Па, ево, кафана је настала као институција грађанског друштва и задржала се као таква. Знамо, такође, и да је имала информативну улогу, односно да је била једна врста универзитета. А чини ми се да знамо да је кафана и најдемократскија установа међу свим установама у историји људског рода. У кафану може да уђе свако, потпуно слободно, и да дискутује, потпуно слободно, са оним који седи поред њега. Те врсте слободе нема ни у једној другој институцији која се позива на слободу, ни на парламентима, ни на универзитетима.

Кафана је и место предрасуда, као таква она и настаје, нарочито у време великих револуционарних превирања у Европи у осамнаестом и деветнаестом веку. Револуционари крећу из кафане: Гаврило Принцип, анархиста Преш и Апис и остали њима слични кренули су из кафане. У њој су се преламале предрасуде и становишта времена у коме је она постојала. Занимљиво је да у деветнаестом веку није било згодно да у кафану улазе жене и да се понашају слободно, јер је кафана била мушки посао слободног „локања“ јефтиног пића, пре свега, апсинта. Ако дама уђе у такву кафану, онда се мушка братија бринула о томе да ће она изгубити своја женска обележја, те да ће им, услед таквог мушкобањастог понашања, израсти пенис (заиста постоје медицинска размислања из тог времена на ову тему!). Дакле, поред тога што је демократска установа, кафана је и слика и прилика једног времена.

И зато је истраживање једне кафане и улазак у једну кафану, то је Драгољуб Б. Ђорђевић сасвим добро уочио, истраживање једног духа времена и једне владајуће културе. У кафанама се праве договори, политички и економски, а ако се не праве у кафани, онда се праве на кафански начин, нама је то бар добро познато.

На крају, још једно запажање које се везује за карактер кафане. Своје прибежиште у кафани пронашао је и тзв. четврти сталеж – радничка класа. Трећи сталеж извршио је грађанску револуцију, четврти сталеж још увек није завршио радничку револуцију, али је добио ретку прилику да побегне из ужасних животних услова и, захваљујући индустријској револуцији, да пије јефтину брљу и тако заборави на услове у којима се налази. Хабермасовски речено, у кафани настаје јавна сфера радништва и пролетерске културе, омамљене јевтиним алкохолем, из које ће можда једном, као што је произашла грађанска револуција у Европи, проистећи и нека радничка револуција. Захваљујем.

Јасмина Петровић:⁴ оживљавање социјалних актера

Захваљујем колеги Јовановићу, који ми је направио леп увод да говорим о кафани као једини „женски“ рецензент. Наравно, шалим се, иначе ми је велико задовољство да данас говорим о књизи колеге и пријатеља Драгољуба Б. Ђорђевића. Пре три године, изложио ми је идеју о писању социолошке студије о кафани. Њоме нисам била изненађена, штавише, била сам заинтригирана како ће то на крају изгледати и помало забринута око тога на који ће начин бити

⁴ Доцент методологије социолошких истраживања Филозофског факултета Универзитета у Приштини – Косовска Митровица, рецензенткиња књиге.

формирана грађа о овако важној друштвеној институцији. Добивши текст на рецензију, била сам помало изненађена, јер проговара о мноштву појава, много је више од само једне књиге о периферијској кафани. Ради се о својеврсном исцртавању једне поткултуре, опису вредновања свакодневног живота, слика културног милеа и једног времена којег је аутор био савременик.

Оно што читаоцима књиге у првом моменту пада у очи јесте чињеница да је настала на изузетно богатој искуственој евиденцији, да има пуно елемената аутобиографског, врло је живог језика и одлично одсликава културу југа Србије. Посебном вредношћу ове књиге сматрам и то да учињене анализе чине видљивим социјалне актере. Са страница књиге, напосто, избијају ти пластични ликови које је сликао проф. Ђорђевић.

Доста тога смо већ чули о књизи, надам се да ће и остале колеге имати шта да придодују, па бих се ја задржала на оном делу који је најближи мојим стручним интересовањима, односно неким методолошким аспектима. Читајући рукопис, запазила сам да аутор спомиње Чикашку социолошку школу; поменућу је поново, али у другачијем контексту. Заправо, можда и не до краја планирано, али се то јако лепо види, аутор је применио истраживачки поступак који одражава методологију ове школе и иза кога, у суштини, стоји побуна од живота удаљене науке. Томас и Знанијецки, у гласовитој студији „*Пољски сељак у Европи и Америци*“, у одбрани сопствене методологије, записали су:

„Друштвена институција може се у потпуности разумети само уколико се не ограничимо на апстрактно проучавање њене формалне организације, већ ако анализирамо начин на који се она јавља у личном искуству различитих чланова групе и пратимо утицај који она има не њихове животе.“

Једнако тако, и ова студија прати утицај кафане на животе социјалних актера једног места и једног времена. Постоји још нешто што желим да кажем у вези са примењеним методолошким поступком. Листајући поново студију пред промоцију, пале су ми на памет речи великог социолога Бруна Латура, који упућује препоруку истраживачима на пољу социологије и уопште друштвених наука. Заправо, предлаже им „смерно и скромно праћење актера и уз њихову помоћ разумевање начина на који свет функционише“. Изречени ставови великих социолога добро одсликавају методолошки приступ колеге Ђорђевића. Стога сматрам да оно што смо добили овом књигом није само изванредно занимљиво сведочанство о једној „социолошкој лабораторији“ и животу око ње, о култури једног времена, о свакодневици не само приградских насеља Ниша већ и Србије током седамдесетих година прошлог века – већ и корисно упутство како социолог својим анализама може оживети социјалне актере, написати једно занимљиво штиво и понудити стручној јавности и не само њој, усунујем се да кажем, неку врсту бестселера. Хвала вам на пажњи.

Љубинко Пушић:⁵ социолошка игра

Даме и господа, добро вече, лепо је бити у Нишу. Још ми је само он остао, Београд се наљутио на мене, јер сам једном згодом рекао да док се у београд-

⁵ Редовни професор социологије града Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду.

ским кафанама правила и распродавала држава, у Новом Саду се љуштио већ трећи слој тапета у финим грађанским кафанама, а жене су већ сто година пиле топлу чоколаду. После моје најновије књиге, „Град без лица“, Нови Сад се наљутио на мене, пола града не разговара са мном. Ниш ми је још преостао и хвала вам на томе. Надам се да се нећете наљутити после вечерашњег наступа.

Е, сад, питање зашто сам ја овде. Каже мени мој колега Сретен Вујовић: „Лако је теби, Љубинко, ти имаш два одела, па обучеш које ти треба, хоћеш архитектонско, хоћеш социолошко“. Оно архитектонско је већ одавно прекрила прашина. Збиља, шта ћу ја овде, неко ко се презива Пушић, а не пуши, већ и то је сумњиво? Затим, шта ће неко ко је у књизи означен као наш чувени „кафићолог“, а не иде у кафане? Шта ће човек у кафане ако не пије, а ја пробао, али никад нисам успео. Ем не пушим, ем не пијем, ем идем у кафиће...

Видите, Нови Сад је један мали, уображен град, ја сам рођени Новосађанин, па то смем да кажем. Он се мери по томе колико су људи дубоко укорењени у њему; влада предубеђење да што сте старији Новосађанин, то сте и важнији Новосађанин. Прича се да су постојале две фамилије Пушића, једни су били чувени лекари, а други чувени трговци. И онда мене пита: из које сте ви фамилије? Ни из једне. Мој отац је један од првих кафесија у Новом Саду. Прва велика кафана у Новом Саду била је кафана мога оца, а као студент зарађивао сам свирајући по кафанама, хармонику наравно. Ето, то је квалификација да будем овде вечерас, надам се.

Рећи ћу вам шта је била моја прва импресија када је књига проф. Драгољуба Б. Ђорђевића дошла до мене. Као и сваки нестрпљиви читалац, кренуо сам на крај да видим ко је убица, што се, наравно, није видело. И онда сам је онако дијагонално ишчитао и имао сам срећу да са најближима упућеним поделим једно осећање. Има томе доста година, био је 1. мај у Њујорку, одједном велика олуја, ја изашао у патикама, живео сам у Филадельфији. Као и сваки Србин, пронађем шта је јефтино и бесплатно, то је био Гугенхајмов музеј – недеља је била. Бесплатно је било, али се тешко улазило, јер се славило сто година Кандинског, сви Њујорчани који држе до себе били су на оној спирали. Контемплирали су, гледали су у бели квадрат на белој подлози и црни квадрат на црној подлози и оргазмично уздисали. Моја ћерка мени каже: „Тата, мени је овде досадно“, па смо отишли доле. А доле су били Пикасови цртежи рађени у уљу, на шта је моја ћерка рекла: „Јао, тата, како се он лепо игра!“. Ту, наравно, није било гледалаца.

Прва моја импресија кад сам узео ову књигу у руке, била је: „Боже, како је то добро кад неко уме да се игра, а испред или иза тога је озбиљан“. Дакле, ову књигу доживео сам као најплеменитију и најквалификованију могућу социолошку игру. Знате, кад уђем првог октобра у амфитеатар, кажем студентима следеће: „Нека дигну руке они који слушају цез“, дигне ко дигне. „Нека дигну руке они који читају ‘Алана Форда’“, дигне ко дигне. „Сви остали могу да изађу“. Шта хоћу тиме да кажем? Онај социолог који није у стању да направи један племенит отклон од предмета којим се бави, онај социолог који нема довољно имагинације, социолошком племену он и не треба, социолошко племе и без њега може. Ову књигу Драгољуба Б. Ђорђевића доживљавам као једну врсту најплеменитије игре, као књигу коју исписује неко ко има детињу радозналост. Он, збиља, хоће да сазна оно што ми мислимо да је ту пред нама, да

нам се испоручује као свакодневна истина, али он остаје један истински професионалац. Ја ћу то касније и објаснити, а да није тако, ја не бих ни био овде, уза све оне претходне ограде.

Проф. Коковић се на онај фини, занатски начин обрачунао са појмом „периферије“, наравно, и колега Ђорђевић има ту дилему шта је периферија. Да би се нешто одредило као периферија, морате да имате некакав центар, свако ко је на периферији осећа неку врсту инфериорности или му се она само приписује, док он то и не осећа, па чак у томе налази некакве предности. Ниш и Нови Сад се, према томе, добро сналазе у својој периферности, сенка Београда је добра, јер вас штити од лоших утицаја.

Али, да ли је периферијска кафана победила градску и да ли је градска победила периферијску? Па, покушајте да одговорите на ово питање. Драгољуб Б. Ђорђевић одговара на један метафорички начин: шта је старије, односно шта је имало већи утицај, дискотека на селу или фолкотека у граду? Некада смо се хвалили како се село урбанизује, ево дошла је и дискотека, имамо и модерне вредности, читав арсенал дубокоумних одредница које је требало да потврде да се периферија приближава центру. А онда су у градове дошле фолкотеке, а онда и славови, сви смо постали *homo ruralis*-и, а то нисмо хтели да признамо, то су они лаковани опанци, јел', који као такви постоје.

На једном zgodном месту, мислим да је то 41. страница, Драгољуб Б. Ђорђевић, између осталог, каже: „А како се градови међусобно разликују? Разликују се по кафанама“. Ма колико дубоко улазили у социологију, покушавали да одгонетнемо оне fine и танане ствари које говоре о различитостима, да бисмо их разумели, да бисмо разумели свет који баштинимо и свет који стварамо. Заиста нам врло ретко падне на памет да се градови могу разликовати по кафанама. Имао сам срећу, живот је тако хтео, да сам обишао свет уздуж и попреко, прво место које обилазим у новом граду, верујте ми, јесу кафане и кафићи. „Оверио“ сам 128 кафића у Новом Саду, то није коначан број, они нестају, у кафане идем врло радо, и онда схватим како се ствари могу разликовати. Колега Ђорђевић препознао је у неким мојим амстердамским кафанама, у неким мојим њујоршким кафанама, како их доживљавам и колико су оне лепе или другачије. Дакле, ако је тачна она дефиниција града Шекспира – „Шта је град, до људи“ – ако хоћете да сазнате како град функционише, гледајте где иду људи. Људи су увек били тамо где имају разлога, кафане су им одувек биле ваљан разлог за све то.

Али, оно што Драгољуб Б. Ђорђевић свима нама нуди, не може се наћи у стандардним социолошким бривијарима. Драгољуб Б. Ђорђевић нам нуди социологију која може да буде интересантна до мере да се неком учини да није социологија. Ђуро Шушњић је записао да је социолог „оно велико око које види даље и шире од осталих“. Социолог који то не види, треба своје перо да окачи о клин. Каже даље Шушњић: „Онај социолог који види даље и шире од осталих, и ту истину не испоручи том истом друштву, тај је покварен“. Драгољуб Б. Ђорђевић је желео да истину о периферијској кафани испоручи на тај лак начин онима којих се то тиче. Дакле, ја исписујем и кажем: књига Драгољуба Ђорђевића је интересантна. Шта сам тиме, заправо, рекао? Рекао сам да у социологији постоје књиге које нису интересантне и о њима не бих пристао ни да говорим. Књига Драгољуба Б. Ђорђевића је и модерна књига, али није

постмодерна, сачувај боже. Постмодерност је, како би рекао Урлих Бек, једна велика шкриња у коју стаје сва могућа безидејност, па кад не знате шта ћете са нечим, ви онда кажете: да, то је постмодерно. Драгољуб Б. Ђорђевић пише модерну књигу, која ће бити трајнија од времена у којем нам је поклатио ту књигу о времену и трајнија од нас који смо причали и ишчитавали је. Она неће бити бестселер, социолошке књиге обично то нису, није то била ни „Социологија forever“, али су то књиге које се неће заборављати, оне ће увек бити модерне.

Књига Драгољуба Б. Ђорђевића академска је до мере до које то има смисла. Знате оне пуританце, који, како је то лепо описао Ђорђе Балашевић, „важно врте палце“, који хоће да кажу да је социологија једна толико дубокоумна наука да не може свако њоме да се бави. Онда се људи уплаше, па нам на студије долазе они који не знају шта ће са собом. Драгољуб Б. Ђорђевић је показао да академска социологија може да се исписује на много начина; један до начина је и овај „лакопис“, не желећи да потврдим како је лако писати и не желећи да повлађујем онима којима се учини: ах, па то сам и ја могао. Књига Драгољуба Б. Ђорђевића је лепа и за друге, а не само за социологе, и ја сам зато дошао данас да говорим о њој. Дао сам књигу онима који се најезе на реч социологија, мисле да је то некаква псовка из старих времена, па се онако непријатно стресу. Ипак, они су рекли: „Богати, па ово и није тако лоше, ово је питко, ово се да читати и разумети, а-ха, то је то“. Мало је таквих књига, такве књиге треба имати у својој библиотеци.

Ова књига је поштена, то је моја пета или шеста импресија. Поштена зато што је писана не само из срца, писана је из дубине осећања за једну проблематику која не може да се исфолира. Ово је књига у којој се не фолира, ово је књига која се живи, да би се оваква књига написала, она мора и да се иживи, иначе, цаба целог посла.

Ова књига је веберовски рационална, не кокетира са могућим, кокетира са озбиљним. Ова књига је и бергеровска, јер је страсна; заиста не знам како би Ђорђевић писао о најновијој генерацији дизел мотора, али мислим да ако би то изгледало једнако страсно, одмах бих иза тога купио аутомобил на дизел погон. У социолошком смислу, она је страсна, јер је он у њој.

И, оно што је најважније за мене, ова књига је милсовска, књига богате имагинације. Онај социолог који нема Рајта Милса у цепу, цаба је студирао социологију. Онај који се труди да следи Рајта Милса, то ће бити јако тешко; то је као кад они без слуха јако гласно певају у кафани.

Ова књига је и нешто што је сада „ин“, али ми се чини да је добро, она не болује од „Гиденсовог парадокса“: то је оно када сте неком предмету сувише близу, па га не видите или мислите да се ствари дешавају неком другом, а не вама. Драгољуб Б. Ђорђевић је, супротно од тога, човек који је дубоко у материји, њему се напросто мора веровати.

И, на крају, једна ствар која ме је натерала да дођем овде, а то је да ова књига није књига апологија. Верујте ми, са страхом узимам у руке оне социолошке књиге у којима се брани и заступа једна страна до изнемоглости. Не треба друго да се напада, али ако се једно сувише истиче, ствари постају отужне. Ово није апологија ни градској, ни сеоској средини, ово није удварање, ово је књига о кафанама које истински постоје, које се не труде да буду градске, знају да то не могу да буду, које се не труде да буду сеоске, јер им то не треба. Ово је

књига неапологијског разумевања једног социолошког феномена и зато је она добра.

И, коначно, шта бих рекао на крају шта је за мене ова књига? За мене је ово једна збирка драгоцених минускула, једна велика слагалица. Онај ко успе да дође до краја, да фино и натенане чита, мада се ту може и прескакати, на крају добије једну лепу слику и може задовољно да каже: „Е, сада сам разумео“. Ако се измакне, може да закључи како је ово слика наше свакодневице, ово је права лабораторија. Онај ко кроз те минускуле прође, биће истински награђен.

И, на крају, ако постоји право на град, а то је једна стара Лефеевдова идеја која наравно не важи у градовима у Србији, онда ова књига афирмише право на кафану, на кафану као саставни део свеколиког друштвеног живота, као најлепшу слагалицу друштвеног живота.

Драгољубе, хвала ти на овој књизи. Хвала и вама.

Мија Раичевић:⁶ кариани столњак

Пре него што вам прочитам овај свој мали запис о крчмама, желео бих да вас поздравим испред „Службеног гласника“, суиздавача ове лепе и шармантне књиге. Радећи на Бркиној књизи, нас двојица смо се много пута чули и у електронској преписци разрешавали све дилеме, уз његов подстицајни поздрав „радно“. Размишљајући о томе шта бих могао да кажем, подсећам, нисам социолог, већ песник, а да се то не поклапа са другим вечерашњим говорницима, вратио сам се оним Бркиним стубовима периферијске кафане, на које се осврнуо и проф. Коковић. Њима би, без великог претеривања, одговарала и једна застава, да је тако у овом тренутку назовем, а мислим заправо на кариани столњак, без кога се периферијске кафане не могу замислити ни дан-данас, тамо где постоје. Зато сам сео и написао један мали запис о карианом столњаку, који ћу вам сада и прочитати:

КАРИАНИ СТОЛЊАК

Изгледа, кад сам се родио, да су ме повили у кариану пелену.

Зато је моја душа кариана.

Зато имам кариани поглед на свет.

Ха, још да набавим исте такве наочаре.

Зато никад не носим кариани сако – из поштовања према оном првом столњаку.

Кариани столњак вас први дочека кад уђете у кафану. Касније дође конобар и најчешће није од неке користи.

Зато, ако желите да вам се у животу дешавају сјајне ствари светло мора стално да гори, јер сунце понекад има проблема с облацима.

Зато и постоје кафане.

А кафанā без људи нема.

Песницима је остао кариани столњак – шаховска табла са флашираним фигурама.

⁶ Књижевник, извршни уредник у ИК «Службени гласник» (Београд), пресудно допринео квалитету издања студије *Казуј крчмо Церимо*.

И стара добра времена – за успомену и дуго сећање.

Пиће је, мислим да би се и Хегел с тим сложио, индивидуална ствар. То је једини случај где не важи принцип спојених судова ма колико нам чаше биле близу.

Никад нисам чуо да неко може да пије уместо тебе. Може неко уместо тебе штошта да ради – али не може да пије.

Кад је пиће у питању није могућа замена теза.

У пићу, од мушкараца једино су опасније жене.

Поготово оне које не пију. Оне су тако елоквиентне! Тако се прецизно изражавају.

Они који су срећно ожењени то најбоље знају.

„Како да се свако јутро будим поред жене коју волим кад се тада враћам!“⁷, кажем цитирајући себе.

Изгледа, кад се живи, нема се времена за остало.

Карирани столњак је застава оних који осим себе немају никог другог.

Застава оних који су загинали.

Карирани столњак може да буде знак да си промашио живот али не и врата.

Док су по кућама на столу држани карирани столњаци мање се бежало кафани у хајдуке.

Карирани столњак је чаробно ћилимче, ал` у месту!

Путујеш, али се много не удаљаваш!

Да знате и ово: карирани столњак се не пере – само се окрене.

За столом на коме царује карирани столњак могу се чути вечне истине.

Ево једне:

Живот има смисла и кад нема смисла.

Смрт нема смисла и кад има смисла.

Једино пиће има смисла и кад нема смисла... а има пића.

Петар Лазић:⁷ живот пуним плућима

Добро вече. Одмах да вам кажем – не знам шта ћу говорити, али смислићу већ нешто, уснут...

Ретке су биле књиге у којима сам у потпуности уживао као читалац јер би аутор успео да теоријски утемељене поставке саопшти као занимљиво и забавно штиво. Прво дело тог типа, којим сам био фасциниран, бар када говорим о домаћим ауторима, јесте књига „Рибари људских душа“ Ђуре Шушњића. Укратко да подсетим, на самом почетку, аутор објашњава анегдотом како је уопште дошао на идеју да пише о манипулацији и пропаганди: његов двогодишњи син се буди и пева рекламу коју је чуо на телевизији. Та књига Ђуре Шушњића, дуго времена за мене је била еталон – како у неком делу озбиљну,

⁷ Књижевник, професор на Факултету за медије и комуникације Универзитета Сингидунум у Београду (предмети: "Вештина убеђивања у медијима", "Критичка литература и реторика" и "Дебате и јавно мњење").

научно-утемељену теорију саопштити једноставним и свакоме разумљивим речником. Када говорим о теоријским радовима и сâм сам се увек трудио да остварим такав спој; колико ми је то успевало, немам појма.

Уопште узевши, мали је број теоријских, релевантних књига, које сам прочитао, а које су на мене оставиле такав утисак да је аутор успео да споји теоријску строгост и прецизност са животном лепршавошћу, коју нуди пракса из било које области. Говоримо ли о разлици између теорије и праксе, она је увек много већа у пракси него у теорији. То нарочито важи за теорију и праксу кафанског живота. Много је чешће озбиљна теорија била утемељена у кафанској пракси, него што су то противници кафанског живота били спремни да признају. Подсетићу само да је легенда београдског универзитета, хелениста чика Миша Ђурић, окупљао студенте у кафани „Видинац“ а легендарни професор Филозофског факултета Бранко Павловић, имао је навик у да окупља нас јуноше у „Малом Коларцу“... пијуцкало се тим пригодама, али су се водили и веома озбиљни разговори. Овим само хоћу да кажем како је кафана у овој земљи до пре неког времена и буквално представљала универзитет за неке будуће уметнике и научнике. У времену у коме живимо, међутим, све се свело на разне дајцест курсеве, па поштен човек више у кафани не може ни основну школу да заврши, а немоли факултет.

Када сам добио књигу од колеге Драгољуба Б. Ђорђевића, био сам, не баш скептичан, али помало у страху, да аутор једну кафанску тему, о којој може толико животно да се пише... није упропастио позивањем на бројна истраживања, табеле и бројке... па, да на време одустанем од читања. Када сам отворио књигу, прво на шта сам налетео је посвета оцу Браниславу – „Бранку Црном, надалеко познатом столару, који ме је духом биртије лако, лепо и на време задојио“ – која је одмах распршила моју скепсу и која ме привезала за књигу... а такво осећање ме држало све време читања *Казуј крчмо Церимо*. Зашто?

Хтели то да признамо или не, морамо да схватимо да живимо у дигиталном времену. Компјутер је у породице ушао попут кућног љубимца, а преузео је и васпитну улогу. Некада су, када деца попусте у школи, за слабе оцене окривљиване бабе и деде, а данас се то објашњава реченицом „не силази с компјутера“.

Пре две-три недеље моји студенти причали су ми о новој врсти журки на које иду. У дискотеци свако добије слушалице, постоји неколико различитих канала, свако изабере своју врсту музике, уз коју игра целу ноћ. Ми смо излазили у кафане и дискотеке да се дружимо, а враћали смо се кући да самујемо. Код ових, нових генерација, све је обрнуто. Они излазе у кафиће и дискотеке да самују, а враћају се кући да комуницирају преко Фејсбука. Упоредимо ли навике данашњих, „дигиталних генерација“ са некадашњим кафанским навикама њихових „аналогних предака“ у које и себе убрајам, већ видимо да се јавља потешкоћа како новопридошлим генерацијама уопште објаснити шта је то кафана и чему све може да служи. Замислите, из њихове перспективе гледано, ту чудну навик у: седе неки људи у кафани и причају! Шта има да се прича уживо, зна се како се данас комуницира: преко Фејсбука, нета, СМС-порукама...

Модерна комуникација, пре свега, подразумева, одсуство живог бића. Саговорник је постао део виртуалне стварности, која новим генерацијама увелико већ служи као замена за реални живот. Зато је за мене књига *Казуј крчмо Церимо*, између осталог, сведочанство о једном свету који је на измаку. Можемо

да жалимо за тим и да се попут ондашњих скептика, са сетом присећамо негдашње римске славе, али је то неминовност. Сведоци смо чињенице – кафане из милеа алтернативних образовних инситуција, лагано прелазе у домен сећања... речју, нестаје њихова сврха постојања. У кафани нема ничег што одговара новим комуникацијским кодовима јер нема виртуалне стварности (изузимам случајеве који настају захваљујући прекомерном конзумирању); у кафани је све реалан живот – од олајисаног пода до карираних столњака и улубљених, лимених пепељара.

За разлику од ововремених, „дигиталних генерација“ – моја, „аналогна генерација“ живела је пуним плућима управо у том, реалном животу: имала је времена за све; како за књиге, тако и за пиће; како за музеје, тако и за кафане...

И, да се вратим на мој почетни страх од сувопарног теоретисања – књигу *Казуј крчмо Церимо* аутор је написао поштено, без икаквог фолирања, отворено, помало чак сурово и према себи и према другима. То је оно што ме од прве реченице одушевило и то је оно што ме натерало да књигу читам од корица до корица, не прескочивши ниједан топоним нити име или надимак било ког актера периферијског кафанског живота.

Сви теоретичари који пишу о кафанама имају потребу да цитирају Хабермаса, па, ето, зашто бих ја био гори од других?! На једном месту Хабермас каже „Свако је неко други“. Е, па кафана је управо такво место, где без икаквих последица можете бити и „неко други“, уколико се себи не свиђате као онај први...

У том погледу *Казуј крчмо Церимо* је поштена књига, која говори и о потреби људи да буду тај „неко други“. Без обзира што је тема једна конкретна кафана, испричана је много шира и дубља прича – прича о једном времену које је на измаку и које ће овим, новим генерацијама бити поприлично неразумљиво.

И, да завршим ово излагање личним тоном, којим се и аутор у књизи обраћа, па да подсетим на оно што ме одушевило код колеге Ђорђевића – а то је да он не штеди ни актере о којима пише, а ни себе. На једном месту, на страни 27, он каже: „Идем дотле да појединцима не желим да спомињем ни имена“. То је она врста интелектуалне храбрости која ме увек наново одушевљава код умних људи. У недовршеном спису *Еристичка дијалектика*, Артур Шопенхауер, између осталог, саветује да се са будалама не треба препирати. Прилично чудан став за човека који говори о потреби вођења дијалога, а видим, ето, да је колега Ђорђевић, бар када је реч о неким појединцима, прихватио Шопенхауеров савет.

Нешто слично је у питању и када се говори о кафанама: свака жена пијанца може да вам прича полусатни трактат о изазовима и штетности кафане, мада никада није ушла у њу. Кафана се воли и у њој се човек осећа као да му је она друга кућа, или изазива страх и презир. Средине нема између та два света. Та два света тешко је и спојити на истом месту. Осим у књигама овог типа, код правих аутора социолошке литературе, који имају онај танани осећај за теоријска проматрања, али и разумевања за сурову стварност.

Хвала вам на пажњи.

SPEAK TAVERN DŽERIMA
– Kafana on the Outskirts and Its Surroundings –

Summary: The text comprises six speeches – four by renown Serbian sociologists (Dragan Koković, Đokica Jovanović, Jasmina Petrović, and Ljubinko Pušić) and two by well-known writers (Miodrag Raičević and Petar Lazić) – given on May 23, 2011, in the Grand Hall of the University of Niš, at the promotion of the monograph *Speak Tavern Džerima (Kafana on the Outskirts and Its Surroundings)* by Dragoljub B. Đorđević, full professor of Sociology of Culture and Morality at the Faculty of Mechanical Engineering, University of Niš.

Key Words: Tavernology, Kafana on the Outskirts, Speak Tavern Džerima, Dragoljub B. Đorđević, University of Niš